

ný slovník obcí na Slovensku, 1978), prípadne v r. 1828 v daňovom súpise — *Valaszka Bela*. Vyskytli sa aj pomenovania *Walaska Béla* a *Valaská Bělá* (Kronika obce Valaská Bělá)

2 3 V ďalších rokoch boli zapísané tieto názvy obce 1773 *Bela*, 1786 *Bella*, 1808 *Bela*, *Valaszka Bella*, *Walaska Béla*, 1863 — 1898 *Valaszka Bella*, 1900 — 1913 *Belapotaka*, 1920 *Valašská Bělá*, 1927 *Valaská Bělá* (Majtán, 1972)

3 Nárečie Valaskej Belej je typickým príkladom hraničného nárečia. Netvorí jeden kontinuálny celok, ktorý možno stotožniť s celým územím dediny, ale diferencuje ju na dva nárečové celky. Na dolných lazoch sa hovorí hornonitrianskym nárečím ako v obciach Rudnianskej kotliny (Liesňany, Nitrianske Rudno, Diviaky nad Nitricou, Diviacka Nová Ves a i.) My sa však zameriame na hláskoslovie územia horných lazov a centra, ktorých nárečie má západoslovenský (zsl) charakter.

3 1 Príčin takejto diferenciácie je viac. Je to jednak hraničná poloha medzi stredoslovenským hornonitrianskym nárečím a západoslovenskými, konkrétne hornotrenčianskymi a dolnotrenčianskymi nárečiami, jednak dočasné administratívne zadelenie Valaskej Belej do Ilavského okresu, ale dôležitú úlohu zohral hlavne spôsob osídľovania. Smerom od Ilavy sa osídľovali horné lazy a centrum, dolné lazy boli osídľované od Príevidze a z už spomenutých dedín Rudnianskej kotliny.

3 2 Komplexnejším výskumom belianskeho nárečia sa doteraz nikto podrobnejšie nezaoberal. Najucelenejší obraz poskytuje Atlas slovenského jazyka (1981, 1984). Väčšiu pozornosť lexike venoval J. Nižňanský. Vypracoval dotazník zachytávajúci terminologickú zásobu na označenie ľudových jedál, ktorý vyplňal V. Uhlár (1973). Lexika pochádza z lazú Revište, kde sa tak isto ako na ostatných dolných lazoch hovorí makkým hornonitrianskym nárečím.

Okrajovo spomína Valaskú Belú aj E. Pauliny v práci *Fonologický vývin slovenčiny*, kde konštatuje, že belianske tvrdé nárečie vzniklo vplyvom valašsko-ukrajinskej kolonizácie ako napr. nárečie Važca vo východnom Liptove, Valaskej Dubovej na Orave aj nárečie východnej časti Gemera (Pauliny, 1963).

3 3 HLÁSKOSLOVIE. Pri opise fonologickej roviny nárečia centra a horných lazov Valaskej Belej uplatňujeme synchronno-diachrónny opis, teda popri historickom vývine si všímame aj aktuálny stav niektorých javov, prípadne zmeny, ktoré nastali od posledných výskumov (zachytených prevažne v Atlase slovenského jazyka). 3 3 1 V belianskom nárečí je 5 krátkych a 5 dlhých samohláskových foném, ktoré tvoria trojuholníkové systémy

	a		á	
o	e		ó	é
u	i		ú	í

V porovnaní so spisovnou slovenčinou chýba v ňom ä, namiesto ktorého je a za pôvodnú nosovku ɛ v krátkej pozícii (*pamatám, pata*) a e v dlhej pozícii (*večči, devet*), príp. á (*vajčárka, xodá*), lebo neobsahuje ani diftong ia. Podobne ako v hornonitrianskom nárečí má však digtong ie (*pieraunice* — súčasť ženského ľudového odevu, *cievka*). V mnohých prípadoch neprebíha diftongizácia, a tak namiesto spis. ie je často e (*perká, odoberka*). Nevyskytuje sa ani diftong uo. Namiesto spisovného uo sa vyslovuje ó (*pójde, mój, vóla*) alebo vo (*kvon, kvol*), pričom je zreteľná pernozubná realizácia v, podobne ako v dolnotrenčianskych nárečiach. Za digtong iu je zväčša u ako v hornotrenčianskom nárečí (*lepšú, krajšú*).

Zistené hláskoslovné javy sa zväčša zhodujú s Atlasom slovenského jazyka, rozdiely sú len ojedinelé. Za psl. a sa napr. nerealizuje e v lexéme *geťe*, ale a (*gace*), ktoré pravdepodobne preniklo z dolnotrenčianskych nárečí.

Tvrďý jer sa najčastejšie vokalizoval na e miesto o (*veš, deska*). Podobne aj v slovách *ven, venku* nie je spisovné o (von). Častá je táto striednica aj v prípone *ek* (*stánek, obojek, predek*), v deminutívach pri vyrovnávaní pádov (*zubeček, slivečka, polievečka*). Striednicou za tvrďý jer je tiež vkladné é v G pl. fem. (*frajerék, slivék, štiepék*). Z ďalších vkladných vokálov je doložené napr. e (*veter, kufer*).

Z iných reflexov sa napr. skupina *ort-, olt-* zmenila na *rat-, lat-* (*rásporék, laket*), *ie* v lexéme *dievka* (dievčinka) sa monoftongizoval na í (*dívčinka*), podobne *smie* → *smí*, aj v ukazovacích zámenách *tie, tí* → *tí*; *tieto, títo* → *títo* (rovnaký tvar sa používa pri neutrách aj maskulínach).

3 3 2 KONSONANTIZMUS. Konsonantický systém belianskeho nárečia má takúto štruktúru

p	b	f	v		m	r	j
k	g	ch	h		n	l	
t	d						
c	dz	s	z				
č	dž	š	ž				

Ako vidno zo schémy, systém vôbec neobsahuje makké konsonanty *d', t', ň, l'* (*deti, neni, tela*). V prípade, že sa vyskytnú, je to už vplyv spisovnej slovenčiny alebo hornonitrianskeho nárečia. Starší ľudia používajú ich len sporadicky. Asibilácia sa v tejto oblasti nevyskytuje, iba v lexéme *gace*, ktorá je pravdepodobne prevzatá z hornotrenčianskeho nárečia. Valaská Bělá, Košecké Rovné a Ilavka tvoria akýsi mikroareál s výskytom len tvrdých konsonantov *d, t, n, l* (porov. obr. č. 1 na s. 118).

V mnohých lexémach existuje aj bilabiálne *ɸ* (*pieraunice, cievka*) na mieste pernozubného *v*. Bilabiálne *ɸ* sa vyskytuje aj v l-ovom participii za *l* — *boɸ, modliɸ, kradeɸ*, ale zväčša prevláda zsl. forma *-el* — *robel, učel, xodel*. Výslovnosť *ɸ* pravdepodobne prenikla z dolných lazov.